

Zəmanəsinin əfsanəsi
80 illik yubiley
Azad Şərifov

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 6.3 (Payız 1998)
© Azerbaijan International

Qara Qarayevin musiqi irsi çox böyükdür. O bizə balet, opera, simfoniya və kamera əsərləri, piano soloları, kantatalar, mahnılar və marşlar da daxil olmaqla təqribən 110 musiqi parçası miras qoymuşdur. Onun Azərbaycan musiqisində qoyduğu iz böyükdür. Azad Şərifov Qarayevi şəxsən tanıyırdı və burada məşhur bəstəkarın 80 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq onun həyat və şəxsiyyətinə bir baxış təklif edir.

1952-ci il idi. Bəstəkar Qara Qarayevi “Xəzər Dənizi Neft Fəhlələrinin hekayəti” sənədli filminin partiturasını yazmağa seçdilər. Film Neft Daşlarında, neft işçilərinin Xəzər dənizində ağac və körpü üzərində tikilmiş iş yerləri və yataqxanalarında çəkilirdi. Bu həmin Neft Daşları idi ki, texnologiya tarixində ilk dəfə olaraq Azərbaycan orada sahildən kənarında quyu qazdı. Onlar müvəffəqiyyət əldə etdilər. Bu hadisə 1949-cu ildə təxminən 50 il əvvəl baş vermişdi.

Sənədli filmin rejissoru Roman Karmen Qarayevi qayıqla Neft Daşlarına—filmin çəkiləcək yerə baxmağa apardı. Onlar körpülərin üstündə gəzir, Qarayev diqqətlə boz Xəzərin dalğalarının ritmik viyılıtısına və neft quyularının davamlı tıqqılıtısına qulaq asırdı. Birdən o, Karmenə dedi ki, filmin partiturasını elə buradaca yazmaq istəyir. Bir neçə il sonra Karmen demişdi: “Onda mən bir daha Qarayevin qızgın məhəbbətinin şahidi oldum. O, fikrindən dönmək və şəhərə musiqini yazmağa getmək istəmirdi.”

“Beləliklə Qarayevin pianosunun Neft adasına gətirilməsi qərara alındı. Piano adı qayıqlara yerləşmədiyindən onu kəndirlərin köməyiylə gəmilərdən birinə qaldırdılar. Süni adaların birində yerləşdikdən sonra dənizdə dəhşətli bir tufan qopdu, Qarayev piano arxasında oturdu və gözlərimiz qarşısında möcüzə baş verdi—bu, filmin musiqisinin yarandığı an idi,” deyərək Karmen ötən günləri xatırlayır.

Bu mənim Qara Qarayev haqda olan xatirələrimə uyğun gəlir. O, doğrudan da zəmanəsindən irəlidə olan bir şəxs idi. Biz, onun müasirləri heç də həmişə onun fikirlərini başa düşmürdük. Həmçinin biz onun istedadına lazımınca qiymət verə bilmirik. Əminəm ki, Qarayevin dünya musiqisinə etdiyi köməyin tam dəyəri hələ gələcəkdə aşkar olunacaq.

Valideynlərinin Təsiri

Musiqiyə sevgi Qarayevə valideynlərindən keçib. Onun atası Bakıda mərhəməti və səxavətinə görə tanınan məşhur uşaq həkimi idi. Kasıb xəstələr müalicə haqqı verərkən o, çox vaxt pulu onlar üçün yazdığı reseptin altında saxlayırdı. O, Azərbaycan xalq musiqisinə bələd idi və oxumağı sevirdi. Qarayevin anası Sona xanım isə Rus Musiqi Cəmiyyətinin Bakı filialı olan Musiqi Məktəbinin ilk məzunlarından idi.

Qarayevin atası onun həkim olmasını istəyirdi. Lakin 1952-ci ildə o, başa düşdü ki, oğlu artıq həyatda öz yolunu tapıb. Şəhərin hər tərəfində “Yeddi Gözəl” baletinin premyerasının afişaları asılanda nəhayət ki, Qarayevin atası həyat yoldaşına dedi: “Gəl onu rahat buraxaq. Görünür o, həyatda öz yerini tapıb.” O vaxt Qarayevin 33 yaşı vardı. Atasının peşəsinə davam etdirib istedadlı cərrah olan isə onun qardaşı Mürsəl idi. Təəssüf ki, Mürsəl cavan yaşda həyatdan köçdü.

İlk illər

Qarayevə Bakının Musiqi Konservatoriyasında eyni zamanda iki yerə qəbul olmaq icazə verilmişdi (1933-1938). O, pianodan Georgi Şaroyevdən (Anton Rubinşteynin nəvəsi), Bəstəkarlıq Nəzəriyyəsi isə professor Leonid Rudolfdan dərslər alırdı. Sonra Qarayev 1946-cı ilədək Moskva Dövlət Konservatoriyasında təhsil aldı və vaxtının çoxunu Dmitri Şostakoviçlə keçirdi. Qarayevin dediyinə görə Şostakoviç tələbkar müəllim idi: “Şostakoviç səthilik və məsuliyyətsizliyi xoşlamırdı. O, tamamlanmamış cizma-qaralara baxmırdı. Hər şeydən əvvəl dahi Maestro tələbələrinə öz sənətlərinə hörmətlə yanaşmağı öyrədirdi.” Axırda Qarayev həmin bu keyfiyyətləri öz tələbələrinə ötürürdü.

1938-ci ildə Moskvanın Bolşoy Teatrında “Azərbaycan İncəsənətinin onilliyi” keçirildi. Bu tədbir hər 10 ildən bir keçirilirdi və orada bu 10 il ərzində yaradılan ən yaxşı musiqi nömrələri səslənirdi. Tədbirdə Stalin özü iştirak edirdi. Festivalda Qarayevin “Ürək mahnısı” kantatası səslənirdi. Onun sözləri Azərbaycan şairi Rəsul Rzaya məxsusdur. Bu Qara Qarayev adlı gənc, utancaq bəstəkarın ilk çıxışı idi və o, musiqi əsərinə özü dirijorluq edirdi. O vaxt onun yalnız 20 yaşı var idi.

Həmçinin tamaşaçıların içərisində Azərbaycan klassik musiqisinin atası sayılan Üzeyir Hacıbəyov da var idi. Rəsul Rza da orada idi və sonralar o, Hacıbəyovun Qarayevin çıxışından aldığı təsiri xatırlayır: “Əsərə qulaq asdıqdan sonra Üzeyir Hacıbəyov adəti üzrə bığını sığallaya-sığallaya özünə xas sakit, təmkinli tərzdə dedi: “Bu oğlanı böyük uğur gözləyir!”

Bu Qarayevin nailiyyətlərinin yalnız başlanğıcı idi. Moskva Dövlət Konservatoriyasında oxuyarkən 1945-ci ildə o və Cövdət Hacıyev (müasiri) “Vətən” operasına görə Stalin medalına layiq görüldülər. 30 yaşında Qarayevə yenidən böyük nüfuza malik olan Stalin medalı verildi—bu dəfə 12-ci əsr Azərbaycan şairi Nizaminin əsərinə əsaslanan “Leyli və Məcnun” simfonik poemasına görə.

Pedaqoji Onilliklər

Qarayevin Bakı Konservatoriyasında (indi Musiqi Akademiyası) dərslər dediyi illər ərzində o, bir çox tələbəyə dərslər demiş, 70 bəstəkarla musiqi savadı vermişdi. Onlardan çoxu sonralar məşhur bəstəkar oldu. Onun öz oğlu Fərəc Qarayev (1943-) də onların arasında idi. Fərəc məşhur bir aktlı “Qobustan kölgələri”

və “Kaleydoskop” baletlərini yazdı və sonralar Azərbaycanda avanqard musiqi hərəkatının rəhbərinə çevrildi.

Qarayevin tələbələrindən biri bəstəkar Xəyyam Mirzəzadə onun dərslərinin gərginliyi barədə deyir: “Bir qayda olaraq Qarayev dərslərini müasir musiqidə olan problemlərin—texniki üsulların analizi, musiqinin dili və növünün müzakirəsinə çevirirdi. Qarayev xalq musiqisinə qarşı laqeydliyə çox pis yanaşırdı. O, tələbələrini xalq musiqisinin dərinliklərini öyrənməyə məcbur edirdi.”

Qarayev məlumatlılığına və həyatda müxtəlif sahələr barədə dərin biliyə malik olmasına görə tanınırdı. Onun intellektual səviyyəsinin yüksək olmasını onu tanıyan hər bir kəs etiraf edirdi. Qarayevin yaxın dostlarından biri İmran Qasimov yazırdı: “Elə bil ki, bütün sivilizasiyalı cəmiyyət sadəcə olaraq ensiklopedik faktlar kimi deyil, geniş şəkildə Qarayevin əlindədir. O, şübhəsiz Sovet musiqi dairələrində böyük nüfuza malik idi.”

“O, tələbələrinə qarşı çox ciddi idi,” deyərək 1958-ci ildə Qarayevin sinfini bitirən Azərbaycan bəstəkarı Arif Məlikov müəllimini xatırlayır. “O, həyatın və elm, musiqi və ədəbiyyata aidiyyatından asılı olmayaraq incəsənətin problemlərilə bağlı hər bir şeyə dair ensiklopedik biliyə malik idi. O, bir çox savadlı şəxsə tanış idi. Müəllimin dahi sənətkar olanda səndə özünə o qədər inam yaranır ki...”

“Biz heç vaxt cəsarət edib onun dərslərindən qaça və ya hazırlaşmamış dərəcəyə gələ bilməzdik. Dərslərimiz onunla təkbətək keçirdi. Lakin biz dərslər qurtardıqdan sonra da çıxıb getməzdik. Biz orada qalar və onun növbəti tələbə ilə məşğul olmasına qulaq asardıq. Ona görə də Qarayevin siniflərinə düşməyin çətin olmasına baxmayaraq onun dərslərində həmişə çox adam oturardı.”

Qarayevin digər bir tələbəsi İsmayıl Hacıbəyov müəlliminin “Mənə cırtdanlar deyil, nəhənglər lazımdır,” deyərək tələbələrindən çoxunu fərqlənərək musiqidə öz adlarını yaratmağa həvəsləndirdiyini xatırlayır.

Üzeyir Hacıbəyovun vəfatından sonra (1948) Qarayev Bəstəkarlar İttifaqının sədri seçildi və bundan az sonra Konservatoriyanın rektoru oldu (1949). Əlləttə ki, o vaxt onun dalınca danışaraq onun o qədər də yaxşı peşəkar olmadığından və Üzeyir Hacıbəyovun yaratdığı hər şeyə məhəl qoymayacağından şikayətlənənlər də vardı. Bəziləri Hacıbəyovun xalq musiqisinə və milli alətlərə böyük yer verməsinin itəcəyindən narahat idi. Lakin Qarayev erkən tələbəlik illərindən Azərbaycan xalq musiqisinin mənşəyini öyrənməklə məşğul olmuş və xalq musiqisini lentə almaq məqsədilə ölkənin dağlıq rayonlarına göndərilən ekspedisiyalarda iştirak etmişdi. O, Zakir Bağirov və Cövdət Hacıyevlə birgə inandırıcı adı olan köhnə “Edison” maqnitofonu ilə gedib zəngin və dəyərli material toplayardı. Sonralar o və başqaları öz əsərlərindən bəzilərini bu materiallara əsaslandırıdılar.

Lakin Qara Qarayevin bilik dairəsi caz və simfonik musiqi kimi müxtəlif musiqi janrları da daxil olmaqla geniş olsa belə, onun musiqi adlı xəstəliyə düşər olduğunu düşünmək səhv olardı. Qarayevin bir neçə hobbisi var idi. O, qızgın futbol həvəskarı idi. O, oyunu çox gözəl analiz edə və oyunun texniki dərinliklərinə qədər gedib çıxıb bilirdi. Lakin hər şeydən əvvəl isə o, fotoqrafiya sahəsində uğuru ilə fəxr edirdi. Onun gizli fotoaparatu var idi və Qarayev inanırdı ki, bu aparat ona insanları daha təbii çəkməyə imkan verir. O, həmçinin marka və kibrit qutularından ibarət maraqlı topluya malik idi.

Konservatoriyanın rektoru kimi musiqini əla öyrənməyi tələb etməsi ilə bərabər o, həm də musiqidən bir qədər aralanaraq idman fəaliyyəti, bayramlar və əyləndirici “kapustnik”lər (rus dilində yumor və zarafat gecələri) təşkil etdi. O vaxtlar Konservatoriyanın basketbol komandası özünə yaxşı ad da qazanmışdı.

Qarayev öz vəzifəsindən başqalarına da müasir musiqi haqda məlumat vermək üçün istifadə etdi. O, müasir cazın simfonik əsərlərini və muğam musiqisini ifa etmək üçün bəzi çox istedadlı musiqiçiləri dəvət edərək musiqi gecələri təşkil etdi. Xoşbəxtlikdən mən bu konsertlərin bir neçəsində oldum və şahidlik edə bilərəm ki, doğrudan da bu konsertlər təkcə peşəkarlar üçün deyil, adi musiqi həvəskarları üçün də həddən artıq maraqlı və dəyərli idi.

Los Angeles Musiqi Festivalı

1961-ci ilin iyununda Sovetlərin UCLA-in (Los Angeles universiteti) “Royce Hall”-unda keçirilən Beynəlxalq Los Angeles Musiqi Festivalına göndərdiyi 2 bəstəkardan biri Garayev idi. Digər Sovet nümayəndəsi isə o vaxt Sovet Bəstəkarlar İttifaqının sədri olan Tixon Xrennikov idi. Arnold Şoenberq və İqor Stravinski də daxil olmaqla 7 millətin nümayəndəsi olan 15 bəstəkar öz əsərlərini təqdim etdi. Xatırladım ki, o vaxtlar Sovet İttifaqı ilə Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) arasında Soyuq Müharibənin başlandığı vaxt idi. Bundan bir az əvvəl Xruşev Birləşmiş Millətlər Təşkilatında ayaqqabısını masanın üstünə vuraraq edilmiş tərcüməyə görə “Biz sizi basdıracağıq!” demişdi (sonradan göstərildi ki, bu tərcümə səhv idi, lakin artıq ziyan vurulmuşdu). Sovetlərin sonradan ABŞ-ın Qari Pavers U-2 cəsus təyyarəsini vurmaları əlaqələri daha da dolaşdırdı.

İyunun 11-ində Frans Vaxsmən Festivalın Simfonik Orkestrinə Qarayevin “İldırımlı Yollarla” baletindən bir süitasını çalarkən dirijorluq etdi. Sovet hakimiyyəti illərində azərbaycanlı və bütün digər millətlərin artistləri yalnız “Sovet” bəstəkarları kimi təqdim olunurdular. Qəzetlərin təsvirinə görə Amerika dinləyiciləri Qarayev soyadı ilə tanış deyildilər. O vaxt onun 43 yaşı vardı.

“Los Angeles Times” qəzetinin Əyləncə səhifəsi üçün məqalə yazan Albert Qoldberq 1961-ci il 13 iyunda konserti təhlil etmiş və həmin gün çıxış edən və onun zarafatyana “Sovet Gecələri” adlandırdığı bəstəkarların heç biri onda böyük təəssürat yaratmamışdı.

O yazırdı: “Bütün bu (musiqi) bundan əvvəlki festivallarda səslənən ürəyəyatan Qərb dünyasının müasir musiqisindən tamam fərqli idi. Hər iki Sovet bəstəkarının musiqisi həddən artıq köhnə fikirli və Sovet düşüncəsində məşhur olan bir musiqidir. Bəstəkarlardan heç biri Çaykovski və ya Rimski-Korsakovdan sonrakı idiom və fikirləri tətbiq etmir. Bu standartlara əsasən Prokofyev çox irəlidedir. Rəsmi olaraq başqa bir ölkədə çıxış etməyə bu bəstəkarlar seçildiyindən, görünür, Sovet hökumətinin dünyaya təqdim etmək üçün seçdiyi musiqi budur.

“O əsərlərdən heç biri xoşagəlməz deyildi, lakin onlardan yalnız az hissəsini qeyd etməyə dəyərdi. Lukas Fossun dediyinə görə gecənin natiqi Qarayev Şostakoviçin sevimli tələbəsidir. Bolşoy Teatr truppasının repertuarına daxil olan “İldırımlı Yollarla” Afrikadakı irqi ziddiyyətdən bəhs edir və onu görən inandığımız bir icmalçının dediyinə görə o, propaqanda ilə doludur.

“Təbii ki, musiqidə propaqanda yoxdur, lakin orada konsert çıxışına layiq olan çox şey də yoxdur. Baletdə bir-birinin ardınca səslənən şirin və ildırımli səslərdən adam bezir. Bu musiqidə orijinallıq çatışmır. O, ölkədə Las Veqas, israfçılıq və yalançı İspan, yalançı caz və yalançı hər şeyə aid olan Hollivud B (ikinci dərəcəli) filmlərinin musiqisi kimi “ticarət musiqisi növüdür.”

Qarayevin öz işi haqda olan bu icmalı nə vaxtsa oxuyub oxumadığı bizə məlum deyil. Lakin bir şey dəqiqdir. Qarayevin ABŞ-a səfəri onun həyatında dönüş nöqtələrindən biri oldu. Şoenberqin 12-tonluq dissonant şkalası ona böyük təsir göstərdi. Qarayevin gələcək əsərləri onun əvvəlki əsərləri olan “7 Gözəl” və “İldırımli Yollarla”dakı “şirinlik” meyllərindən bir qədər azad olmuşdu. Bu isə öz ölkəsində ona maneyə yaradırdı.

60 illik Yubileyi

1978-ci ilin fevralı yadda qalan ay idi. Bu ay bütün Sovet Respublikaları Qara Qarayevin 60 illik yubileyini keçirirdi. Qarayevə Sovet hökumətində ən yüksək ad—Sosialist Əmək Qəhrəmanı adı veriləcəkdə.

Təəssüflər olsun ki, Qarayev həmin vaxt özünü yaxşı hiss etmirdi. Bu gecənin Moskvada keçməsinə baxmayaraq Mərkəzi Komitənin Mədəniyyət şöbəsinin sədri kimi onun keçirilməsində mən cavabdeh idim. Bakıdan Moskvaya yubiley gecəsinə gedərkən həkimin də uçuş zamanı bizi müşayət etməsini qərara aldım. Bu düzgün qərar idi. Moskvaya çatan kimi Qarayev özünü pis hiss etməyə başladı. Həkim ona ilk yardım göstərəndən sonra təcili yardım gələrək onu Kreml xəstəxanasına apardı. Qarayevin ürəyi ona əziyyət verirdi və beş il sonra bu onun ölümünə gətirib çıxaracaqdı.

Beləliklə, Qarayev öz yubileyini xəstəxanada keçirdi. Həmin gün bərk qar yağmışdı və biz narahat idik ki, konsertə heç kim gəlməz. Biz tələbə klubları ilə əlaqə saxlayaraq onlara pulsuz giriş vəd etdik. Lakin hər şey bizim gözlədiyimizin əksinə oldu. Konsertin başlanmasına hələ çox qalmış zal tamamilə dolmuşdu.

İndiki Azərbaycan prezidenti, o vaxtkı Azərbaycandakı Kommunist Partiyasının Birinci Katibi Heydər Əliyev konsertdən yarım saat əvvəl ora gəldi və narahatçılıqla soruşdu: “Tamaşaçılarla məsələ nə yerdədir? Gələn olub?” Mən cavab vermədim və ona dolmuş zalı göstərdim.

Əlbəttə ki, konsertdə Qarayevin musiqisi səsləndi: onun “Leyli və Məcnun” simfonik poeması, məşhur Üçüncü Simfoniya hissələr və Puşkinin “Tsarskoselskaya Statuya”sının (çarın dövründə kənddə olan heykəl) sözlərinə yazılmış gözəl romanslar. Həmçinin Puşkinin sözlərinə yazılmış və Qarayevin həyat yoldaşı Tatyana Nikolayevnaya həsr etdiyi “Mən səni sevirəm” mahnısı da səsləndi. Əlbəttə ki, bütün bunlarda bir kədər hissi duyulurdu, çünki, o dahi musiqi parçalarının yaradıcısı Qarayev özü zalda yox idi.

Tiflisdə Keçirilən Festival

Xatirimdə 1980-cı ildə Gürcüstanın paytaxtı Tiflisdə keçirilən Transqafqaz Yaz Musiqi Festivalı canlanır. Gürcüstan hökuməti Azərbaycan musiqisinin hər üç nəhəngini—Qara Qarayev, bəstəkar Fikrət Əliyev və dirijor Niyazini dəvət etmişdi. Lakin o zaman bu üç musiqi dahisi bir-biri ilə dost münasibətində deyildilər. Onlar, demək olar ki, heç bir-biri ilə danışmırdılar. Mənim Mərkəzi Komitənin Mədəniyyət şöbəsinin sədri kimi hər üç musiqiçi ilə yaxşı əlaqələrim var idi və mən onları yola gətirmək üçün çox cəhd göstərdim. Lakin buna baxmayaraq onların bir yerdə səyahət etməyə razı olacağını güman etmək çətin idi.

Onda mən Əliyevdən yardım istədim. Mən bildirdim ki, onlar və Əliyev arasında qarşılıqlı hörmət var. O, kömək etməyə razılaşdı. Biz onların dostcasına adı “bir stəkan çay” üçün gələ biləcəyi qeyri-rəsmi görüş təşkil etməyi qərara aldığımız. Görüşün əsas məqsədi Gürcüstana səfəri müzakirə etmək deyil, bu musiqiçilərin bir-biri ilə danışmamağının səbəbini öyrənməkdən ibarət idi.

Görüş başlandıqdan sonra dostluq atmosferi yaratmaq cəhdlərimizə və Əliyevin qeyri-rəsmi davranmasına baxmayaraq bəzi narahat dəqiqələr var idi. Qarayev, Əmirov və Niyazi sərbəst deyildilər, çünki, onlar öz nasaz şəxsi əlaqələrinə Əliyevi qatmaq istəmirdilər. Lakin diplomatik bacarığa malik olan Əliyev onları açıq danışmağa şövq edə bildi. Əliyev onlara xatırlatdı ki, onların bütün əsərləri bəşəriyyətin böyük mədəniyyət xəzinəsinə daxildir. O, yumşaqcasına, səbirlə və onlardan hər birinə empatiya ilə danışır və çalışırdı ki, onların mənlilik və özünə güvəninə toxunmasın.

Görünür, onların mübahisələrinin bir hissəsi müasir musiqiyə və Azərbaycanın folklor musiqisinin zənginliyinə dair məsələlər üstündə yaranıb. Məsələn, Qara Qarayev özünün sözü ilə desək folklordan “sitat” gətirilməsinə zidd idi. Lakin Niyazinin fikrincə isə Qarayevin Üçüncü simfoniyasında və skripka üçün konsertində işlətdiyi yeni texniki üsullar və eksperimentlər gənc bəstəkarların onları təqlid etməsi üçün həddən artıq avanqard və ahəngsizdir. Həmçinin başqalarının bu vəziyyəti bəstəkarları bir-birinə düşmən etmək və onlar arasında şübhə və inamsızlıq yaratmaq kimi istifadə etmələri haqda da çoxlu müzakirə etdik.

Yığıncaq beş saat davam etdi. Buterbrodlar gətirildi. Artıq telefon zəng çalanda söhbətimiz sona çatırdı. Moskvadan zəng edirdilər. Bu fasilə zamanı onların hər üçü əyilib nəsə pıçıldıxdılar. Əliyev bunu gördü və zarafatlıca “Şükür Allaha, görürəm ki, indi yola gedirsiniz—deyərsən kiməsə qarşı birləşirsiniz!” dedi.

“Elə şeyi necə deyə bilərsiniz?” —deyə Qarayev etirazını bildirdi. “Bu necə mümkündür? Biz sizin o qədər vaxtınızı aparmışdıq, ancaq yaxşı ki, bu yığıncağı təşkil etdiniz. Bu bizə lazım idi.” Onların hamısı razılaşdı. “Biz respublikamızın üstünlüyünü saxlamaq üçün Tiflisə getməyə hazırıq.”

Qarayevin eynəklərinin arxasından onun tanış, mehriban təbəssümünü görmək olardı. Buna baxmayaraq biz görürdük ki, o, özünü yaxşı hiss etmir; biz təkid etdik ki, bəlkə bu dəfə o, getməsin.

Tiflisə gedən qatar bir neçə gün sonra axşam saat 11:00-da yola düşməli idi. Biz vağzalda yığışdıq. Fikrət Əmirov 15 dəqiqə qabaq gəlmişdi, lakin maestro (Niyazi) hələ də görünmürdü. Biz onun evinə zəng etdik, lakin onun xanımı bildirdi ki, Niyazi artıq vağzala gedib. Vağzal işçisi bizə deyəndə ki, Niyazi çoxdan gəlib və mühəndis kabinetində oturub qatar sürməyi öyrənir, bizim narahatçılığımız azaldı.

Qatar stansiyadan aralanan kimi biz şam etmək üçün bir yerə yığışdıq. Neçə ildə ilk dəfə idi ki, Niyazi və Fikrət Əmirov Qara Qarayevin onlarla birgə olmamasından heyifsilənirdilər. Onlar badələrini qaldırıb Qarayevin sağlığına içdilər. Axşamı bir kədər hissi bürüdü.

Bakıdan Aralı

Qarayevin Bakıdan Moskvaya köçməsinin səbəbi mənim üçün hələ də aydın deyil. Görəsən o, öz Abşeron yarımadasında olan yay evini sevmirdimi? Görəsən o, daha Pirşağı üzümü və əncirindən ləzzət almırdımı?

Əlbəttə ki, onun həyatı və işi yalnız şöhrət, medallar və fəxri adlardan ibarət deyildi. Həmçininin bəstəkarın qəlbində dərin izlər qoyan bir çox çətinliklər, əzablar və haqsız mühakimələr də olmuşdu. Moskvada təxminən ilin yarısı çox soyuq olurdu və orada Bakıdakı qədər dostlar yox idi. Mən onu Moskvada gördüyüm zaman o, həmişə Bakı haqda yeni xəbərlər barədə soruşardı. O, inadkarlıqla mənim ona hər bir xırda şeyi danışmağımı xahiş edər və gözləri vətən üçün yol çəkərdi.

Qarayev dünyada o qədər yerdə—o qədər gözəl şəhərlərdə olmuşdu ki... O, bir çox yerlərin arxitekturası, tarixi, adət-ənənələrinə məftun olmuşdu. Lakin onun ən çox sevdiyi yer Bakı idi. O, Bakını çox səslə böyük bir simfoniyaya bənzədirdi.

O, bu şəhər haqda çox mülayimcəsinə və sevgilə yazırdı: “Mənim üçün Bakı dünyada ən gözəl şəhərdir. Hər səhər şəhər oyananda günəş, yağış və ya duman olmasından asılı olmayaraq mənim şəhərim oxuyur. Bakı incəsənət üçün nəzərdə tutulub. Bakı haqda musiqi, söz və ya rəsm yazılmasından asılı olmayaraq, bu şəhər haqda yazmaq mənə çox xoşdur.”

Lakin, mənə, biz bütün bu vaxt ərzində həqiqətən də dahi bir şəxsin müasirləri olduğumuzu və “Qarayev Erası” adlana biləcək bir dövrdə yaşadığımızı tam olaraq başa düşməmişik.

Qarayev haqqında başqalarının dedikləri

Niyazi, Azərbaycan dirijoru

“Mənə Qarayevin şəxsi və sirli fikirlərini tamaşaçıya açıb göstərmək kimi yüksək bir vəzifə tapşırılıb. Və ona görə də tamaşaçıların Qarayevin musiqisinə qulaq asarkən keçirdiyi hisslər mənə məlumdur. Bu hisslərə nə əylənmə, nə də dincəlmə demək olar. Əksinə onun musiqisi insanın ürəyində olan odu-alovu üzə çıxardır və onu fəaliyyət göstərməyə məcbur edir. Mən çox şadam ki, onun musiqisi ilə əlaqədə olmaq imkanım olub və onun əsərlərini ilk dəfə izah edən mən olmuşam.”

Tahir Salahov, Azərbaycan rəssamı

“Deməliyəm ki, belə bir istedadlı musiqiçini şəxsən və onun musiqisi vasitəsilə tanımaq imkanım olduğu üçün xoşbəxtəm. İncəsənət xadiminin iç dünyasına nüfuz etməyin yeganə yolu onun musiqisi

vasitəsilədir. Hər bir adi və qeyri-vacib şeylər—insanın dünyəvi, hər gün görüşlər zamanı fikir verdiyi şeylər itir. Yalnız insanın mahiyyəti qalır.”

Tixon Xrennikov, Rus bəstəkarı

“Qarayevin özünə sadıq qalıb heç kimi yamsılamamaq kimi nadir qabiliyyəti var. Janrdan asılı olmayaraq zaman keçdikcə dəyişilsə belə o, özünəməxsusluğunu saxlayır.”

Radion Şedrin, Rus bəstəkarı

“Qarayevin musiqinin bütün janrlarında biliyinin əhatə dairəsi, demək olar ki, sonsuz idi. 1963-cü ildə biz birlikdə Amerikaya səyahət etdik. Qarayevin müxtəlif musiqi janrları haqda bu qədər bilməsi məni təəccübləndirdi. Məsələn, mən gərək caza gəldikdə bir qədər elitist olduğumu etiraf edəm. Lakin mən onun bu sahədə də bacarıq göstərdiyini görəndə valeh olduğumu gizlədə bilmirdim. O, bir neçə ad çəkdi, cazda bir meyli digəri ilə müqayisə etdi və mənim heç vaxt eşitmədiyim şeylər barədə danışdı.”

Fikrət Əmirov, Azərbaycan bəstəkarı

“Qarayevin musiqisi Azərbaycan musiqi muzeyində ən böyük sütunlardan biridir. Onun Azərbaycan musiqisinin dünyada tanınmasında oynadığı rol çox böyükdür.”

Dmitri Şostakoviç, Rus bəstəkarı və eləcə də Qarayevin müəllimi, Moskva

“Qarayev yüksək səviyyədə təkmilləşmiş böyük və parlaq istedadla malikdir. Onun musiqini yaradan instrumentasiya, polifoniya və digər komponentlər haqda çox biliyi var. Şübhəsiz, onun gələcəyi parlaqdır.”

Azad Şərifov Azərbaycanın Yüksək Diplomatiya Kollecinin Jurnalistika şöbəsinin müdürüdür.

Qara Qarayev musiqisinin nümunələrini dinləmək üçün Azerbaijan International jurnalının <<http://azer.com>> saytına get və “Music”i seç.

Qara Qarayev—Xronologiya

1918 Dekabrın 5-də Bakıda anadan olub.

1933-1938 Musiqi təhsili, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası.

1937 Bəstəkarlar İttifaqına qoşulur.

1938 Bəstəkarlıq təhsili, Moskva Dövlət Konservatoriyası. Kantata, Ürək Mahnısı Moskvada ifa olunur və Stalin də orada iştirak edir.

1941 Bakıya qayıdır. Azərbaycan Dövlət Filarmoniya Cəmiyyətində dərs deyir.

1942 “Xəzər Dənizinin Neft Fəhlələri Haqqında Hekayə” filminin partiturasını yazır.

1943 “Vətən” operası, Cövdət Hacıyevlə birgə, premyera Bakıda (1945).

1944-1946 Moskva Dövlət Konservatoriyasına qayıtdı. Dmitri Şostakoviçlə bəstəkarlıq dərsləri.

1946 Moskva Dövlət Konservatoriyasını bitirir. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında bəstəkarlıqdan dərs deməyə başlayır. “Vətən” operasına görə Stalin mükafatına layiq görülür.
1947 “Leyli və Məcnun” simfonik poeması. Müslüm Maqomayevin “Şah İsmayıl” operasını redaktə edir.
1948 Sovet Bəstəkarlarının İlk Milli Sovet Konqresinə heyət. “Leyli və Məcnun” poemasına görə Stalin mükafatı. Azərbaycan Arxitektura və İncəsənət İnstitutunda musiqi şöbəsinə rəhbərlik edir.
1949 Üzeyir Hacıbəyovun ölümündən sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının rektoru olur.
Simfonik Orkestr üçün “7 Gözəl” süitəsi.
1950 Piano üçün 6 uşaq əsəri.
1951 “7 Gözəl” və “Leyli və Məcnun” Niyazinin dirijorluğu ilə Praqa Yaz Festivalında ifa olundu. Piano üçün 24 prelüd—Birinci dəftər.
1952 Albaniya Süitəsi, Piano üçün 2 Uşaq Əsəri, 24 Prelüd—İkinci Dəftər.
1954-1982 Lenin və Dövlət mükafatları üçün Sovet Komitəsinin üzvü.
1956-1973 Bəstəkarlar İttifaqının sədri.
1957 “İldırımlı Yollarla” baleti.
1958 “Uzaq Sahillərdə” filminə görə Sovet Filmləri Festivalının Laureatı. “İldırımlı Yollarla”nın Bolşoy Teatrda premyerası. “Onun Böyük Ürəyi” filminin partiturası. Caz orkestri üçün üç noktürn.
1959 “İldırımlı Yollarla” ilk dəfə olaraq Bolşoy Teatrda ifa olunur. Sovet Xalq Artisti adına layiq görülür.
1960 “Don Kixot” simfoniyası.
1961 İlk Beynəlxalq Müasir Musiqi Festivalı, Los Anceles.
1962 Sovet İttifaqının Baş Sovetinin üzvü. Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ), Efiopiya və Livana səyahət edir.
1964 Kamera Orkestri üçün Üçüncü Simfoniyanın Moskvada primyerası (1965).
1967 Skripka Konserti. “İldırımlı Yollarla” ya görə Lenin mükafatı.
1969 “7 Gözəl” Parisdə Dünya Rəqs Festivalında səsləndi.
1972 Bəstəkarlar İttifaqının Sovet Konqresi üçün Polşaya səyahət edir.
1978 Onun 60 illik yubileyi. Sovet Əmək Qəhrəmanı adına layiq görülür.
1980 Oğlu Fərəclə yazdığı “Qoya” ilk Simfoniyasının premyerası, 1983-cü ildə.
1982 Mayın 13-ü Moskvada vəfat edir. Bakıda Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.

Tərcümə: Gülnar Aydəmirova

Veb üçün hazırlayan və redaktə edən: Arzu Ağayeva